

Проф. др Мирољуб Јевтић
Факултет политичких наука
Београд

УДК: 342.1:297
Оригинални научни рад

ИСЛАМСКО СХВАТАЊЕ ДРЖАВЕ И ПРАВА У ДЕЛУ ИВЕ АНДРИЋА¹

Разумевање савремених држава и правних поредака који у њима функционишу било би некомплетно без познавања исламске државно-правне и политичке теорије. Пре свега зато што муслимани чине преко милијарду становника наше планете и зато што скоро свака од муслиманских држава примењује барем делимично традиционале исламске правне норме у савременом правном поретку. У овом тексту је исламска теорија државе и права представљена кроз дело српског нобеловца Иве Андрића. Андрић је представљајући људске судбине и околности у којима су живели у време османске владавине Босном веома прецизно и на веома разумљив начин представио исламску теорију државе и права.

Кључне речи: *Иво Андрић, ислам, исламска држава, шеријат, политичка теорија, Босна и Херцеговина, политикологија религије*

Једини јужнословенски и српски добитник Нобелове награде за литературу Иво Андрић је творац великог књижевног дела. Централни део његовог књижевног опуса бави се Босном у време османске владавине, тако да историја чини подлогу његових књижевних творевина, а та историја је неодвојива од државно-правног и политичког поретка који је у Босни владао од 1463 године па све до 1878. Свој продужетак, тај правни систем, је у одређеној форми имао имао и све до формирања краљевине СХС 1918. године².

¹ Овај рад рађен је у оквиру пројекта бр 179008, који финансира Министарство науке Србије

² Enes Durmišević, Officials specialized in shari'ah law during the Austro-Hungarian period in Bosnia and Herzegovina (1878-1918), *Анали правног факултета у Београду* (у даљем тексту *Анали*), бр.3/2010. Волуме 58

У овом кратком раду ће се с тачке гледишта политикологије религије³ показати како је Андрић представио исламски државно-правни поредак и колико је његова слика тога поретка била реална. Тачније речено, колико је он познавао исламску политичку и правну теорију и праксу. Овакав приступ је посебно важан због тога, што су критичари Иве Андрића из редова босанских муслимана настојали да докажу како он није познавао ислам и да је своје ставове о тој великој и поштовања достојној религији заснивао на предрасудама па чак и на мржњи. Посебно карактеристичан јесте сарајевски лист "Љиљан". О томе „Љиљан“ вели: „Мржња као суштинска и интегрална супстанца Андрићева доживљаја Босне и бошњачког свијета под турском владавином заправо је параноидна представа и израз његова властитог, мрзовољног, друштвеног бића“.⁴ Због свега тога ми ћемо у овом раду покушати да покажемо колико је Андрић стварно познавао исламску државно-правну и политичку теорију. Да би смо то остварили користећемо следећу методологију. Узећемо најважније институте исламске политичке теорије и државног права и и представити их онако како их представљају исламски теоретичари, а затим ћемо користећи описе из Андрићевог дела показати колико се слика коју Нобелобац даје поклапа са представом коју сами муслимани дају о тим институтима исламског права. Тако ће се на најбољи могући начин показати колики и какав је познавалац исламске политичке теорије и теорије државе био велики писац. А самим тим и колико је његово дело, поред огромне књижевне вредности, употребљиво као штиво корисно за упознавање са исламском политичком теоријом и теоријом државе.

Имајући у виду како смо насловили текст јасно је да треба поћи од појма државе како је дефинише ислам, па показати како то сагледава Андрић. Модерна европска концепција државе посматра државу као апарат који заједнице људи стварају да би омогућили успешно функционисање друштва. У том смислу модерно право је продукт државе и у њеној је функцији. Држава ствара право. У модерним демократијама то је законодавни орган-скупштина где се доносе закони⁵. За разлику од тога ислам је објављена религија која је не одваја државу од вере. Муслиманима дакле није дозвољено да граде

³ Мирољуб Јевтић, *Political Science and Religion, Политикологија религије*, бр.1/2007, Година 1, Доступно и на http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume1_no1/Political_science_and_religion.pdf (24.7.2011.)

⁴ *Љиљан*, 13-20. IX 1999. стр. 43. Сарајево

⁵ О појму модерне државе погледати Слободан Јовановић, *Држава*, књига 1 и 2, Београд, 1936.

секуларну државу⁶. Ислам је у принципу *дин ва давла* и вера и држава⁷. Поред верских догми, правне норме о организовању заједнице верника као државе су неодвојиве у светој књизи ислама од основног теолошког учења. Да би се заједница организовала у Курану су дати правни прописи које верници морају применити да би имала карактер исламске, коју признаје Бог. Како држава није постојала у моменту објаве која је трајала од 610-632. јасно је да у исламу право претходи држави. Муслимани су приморани да стварајући заједницу, стварају истовремено и државу да би применили правне прописе Курана. Санкције за непоступање по диспозицији су прописане светом књигом. Тако да, како смо рекли, право претходи држави. Фикрет Карчић професор Факултета исламских наука у Сарајеву о томе каже "норме снабђевене државном санкцијом постале су право у модерном смислу ријечи"⁸. Или још прецизније "У исламском учењу остала је неоспорена теза да вјера треба регулисати подручје права... По исламском учењу шеријат се у основи сазнаје путем откривења. Главни извор садржаја шеријатских норми је оно што је ауторитативно дано. То је Кур'ан као свети текст ислама и Sunnet као нормативна пракса Мухамеда-посланика ислама. Ове двије категорије које се по квалитету међусобно разликују, чине оно што се у историји означава као *ius divinum*... Важно је споменути да су једино учењаци надлежни да тумаче основне исламске текстове. Државна власт није имала никакве ингеренције на том подручју. Њена искључива функција била је да осигура примјену прописа"⁹. Због тога према исламском учењу нема ислама ако нема исламске државе. У томе смислу цитирамо следећи став из органа Исламске заједнице Рашке области из које је проистекла садашња Исламска заједница у Србији, којом руководи муфтија Муамер Зукорлић¹⁰ "У „Таквиму“ службеном гласнику Исламске заједнице Рашке области стоји: „Тако изгледа муслиманско друштво. То је, дакле друштво у којем се апсолутна потчињеност једино Аллаху... подједнако манифестира како у убјеђењу његових субјеката... тако и њиховом богослужју и у ритуалима, *те у друштвеном уређењу и*

⁶ О савременом односу религије и секуларизма погледати у John Rex, "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume1_no1/Secular%20substitutes%20for%20religion%20in%20the%20modern%20world.pdf" \t "_blank" , *Политикологија религије* бр.1/2007. Година 1. Доступно и на "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume1_no1/Secular%20substitutes%20for%20religion%20in%20the%20modern%20world.pdf" (3.9.2011.)

⁷ Више о томе у Фикрет Карчић, *Шеријатски судови у Југославији 1918-1941*, Сарајево 1986.

⁸ Исто, стр.12.

⁹ Исто, стр. 12 и 13.

¹⁰ Мирољуб Јевтић, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, 2009, стр.493. Београд

законодавству. У случају да изостане било који од ових аспеката то дословно значи да изостаје ислам сам..."¹¹

Како је циљ ислама да спаси душу сваког човека на земљиној кугли, а спасење се постиже стварањем исламског начина живота који омогућава људима да постану муслимани и тако оду у рај, јасно је да се исламски начин живота који је неодојив од државе може остварити само ако се свуда на планети успостави исламска држава. А успостављање исламске државе подразумева уклањање постојећег правног поретка- то значи укидање свих других држава и претварање целог света у земљу ислама *дар ал ислам*. Како су се постојеће државе од почетка супротставиле таквом начину спасења јасно је као једини начин стварања исламског правног поредка остало оружано освајање. Тако је настао институт цихада.¹² Цихад је био једино средство којим се исламска заједница која је у ствари држава, или рудимент државе, могао остварити. И једини начин на који су немуслимани могли бити спашени од греха у коме су до тада живели и добити могућност да после судњег дана стекну рајско блаженство. Према томе цихад и исламска држава су неодојиви. Јер да није било цихада не би било ни исламске државе. Сам појам цихад се најчешће преводи сложеницом "свети рат". Али цихад је много више од рата. То је "*Систем свих акција и поступака на индивидуалном и колективном плану, који муслимани чине у циљу јачања исламске религије и ширење заједнице верника*"¹³. Дакле очигледно је да сваки цихад није рат, али је зато сваки рат цихад. Проливање људске крви према исламу дозвољено је само у верске сврхе¹⁴.

Дакле исламска владавина је последица божје воље. И то је природно стање ствари. Да муслимани владају а да они који то неће да буду имају статус грађана са ограниченим грађанским и политичким

¹¹ Сејјид Кутб, Ла илахе иллаллах начин живота, *Таквим* 1994, Мешихат (статус решинство прим М.Ј.) исламске заједнице Нови Пазар, стр. 11.

¹² О исламској визији цихада погледати Aneela Sultana, "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume2_no1/02_aneela_sultana.pdf", *Политикологија религије*, бр.1/2008, Година 2. Доступно и на "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume2_no1/02_aneela_sultana.pdf" (2.9.2011.)

¹³ Мирољуб Јевтић, *Савремени цихад као рат*, Никола Пашић, Београд, 3 издање, 2001, стр.22.

¹⁴ Како на то гледају Талибани погледати у: Aneela Sultana, "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume3_no1/aneela%20sultana.pdf" \t "_blank" *Политикологија религије* бр.1/2009. Година 3. Доступно и на "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume3_no1/aneela%20sultana.pdf" (3.9.2011.)

правима и да буду дискриминисани. Јер не желе спас који им се нуди у оквиру праве вере. И сви муслимани, било они који су дошли као освајачи било они који су им се придружили из домаћег становништва исламизацијом, такво стање ствари доживљавају као нормално¹⁵. Посебно је важно да новоисламизовани себе уопште не виде као провере, већ се доживљавају као вечити муслимани. Као да су то одувек били и да никада нису мењали веру. А себе доживљавају као господаре, а хришћане или друге немуслимане као некога ко им мора бити покоран¹⁶.

Када смо објаснили исламски појам државе и када се сетимо да је та концепција почела да се остварује на територији БИХ још од 15 века када је БИХ почела да пада под османску власт, морамо се вратити Андрићу. Андрић је веома детаљно описивао живот народа у Босни у том периоду. Судбине које је он третирао не могу се одвојити од друштвеног контекста у који их је смештао. А како је контекст био исламска држава, јасно је да Андрић без познавања политичке и правне суштине исламске државе не би могао да верно одслика судбине људи које је представио у својим делима. Зато ћемо се сада обратити Андрићу да покажемо да ли је он, ово о чему су говорили горе цитирани исламски теоретичари, знао и разумевао или није? Ако погледамо његово дело просто не знамо одакле да кренемо. Да ли од приповедака или романа? Тога има свуда. За овај случај узећемо опис Сулејман паше Скопљака, познате личности из српске историје. Човека који је натерао побуњене Морачане и Дробњаке на плаћање данка, поражен у Боју на Мишару, где је командовао војском босанских муслимана који су под заставом османског цихада нападали Карђорђево устанике, у крви гушио Први српски и као београдски везир својим злочинима изазвао Други српски устанак¹⁷. Описујући га Андрић вели: "Тај везиров заменик, Босанац, био је из једне од првих беговских породица. Имао је велика имања у Босанском Скопљу на Купресу, и на десетине кућа и дућана у Бугојну"¹⁸.

¹⁵ Мирољуб Јевтић, Ханефијски фикх и модерна српска правна историја, *Анали правног факултета у Београду* (и даљем тексту *Анали...*) бр.2/2007, Година 55.

¹⁶ Како се то третира чак и у савременој исламској мисли погледати у Драган Новаковић,

"http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/srpski/godina2_broj1/07_dragan_novakovic.pdf" \t "_blank", *Политикологија религије* бр.1/2008. Година 2- Доступно и на

"http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/srpski/godina2_broj1/07_dragan_novakovic.pdf" (3.9.2011.)

¹⁷ *Војна енциклопедија*, том 9. Београд, 1975. стр.240

¹⁸ Иво Андрић, *Травничка хроника*, Београд, 1967. стр. 56.

Сулејман паша вели: „Нама је Бог, слава му и част, дао двије ствари: да имамо земљу и да дијелимо правду. Е, сад, ти подви ноге на шиљтету а пусти неке потурице и голаће да суде, па се не брини како ће ти се кмет побунити. Кметово је да ради, а агино да га пази“.¹⁹ Тако нам Сулејман-паше говори да он свој положај носиоца државе власти гледа као резултат божје воље. Паша је господар јер верује у Мухамеда, а кметови-хришћани му служе и то је ред ствари који треба вечито да траје јер је то божја воља. Сличних слика код Андрића има свуда .

На основу њих се види да се без његових дела историја, Босне, Србије или Хрватске не може видети у својој пуноћи. И то чини тако да се од њега много више може научити о свему томе него из уџбеника историје. Тако се схвата оно што се до скоро у уџбеницима није могло наћи да „босански Турци“ нису никакви етнички Турци како се то у главама деце у српским школама претметало кад су о тим Турцима слушали. Ту се види да су они били носиоци и представници османских власти из Цариграда, да су својим понашањем изазивали буне хришћанских кметова. Посебно је важно да су владавину странаца прихватили као своју. Зато што су странци били браћа по вери, а после ширења суверенитета на простор Босне више нису ни били странци, бранили су интегритет царевине и били увек и до последњег даха против независне босанске државе, а за очување интегритета исламског царства.

То показује колико је идеја да је држава верска и да припада свим муслиманима о чему нам говоре Карчић и текст из „Таквима“, добила овако јасан опис у делу нашег Нобеловца. Да би се ово схватило ваља потцртати да исламско право није територијално, већ персонално. Оно се мора примењивати на сваког муслимана ма где живео. Зато у исламском праву појам странца никако не може да се примени на било ког муслимана. И то је била правна пракса кроз читаву историју. Ако би сте починили било какав злочин на територији неисламске државе и утекли на подручје исламске били сте спашени. Исламска држава није изручивала муслимане немуслиманима. Тако је и чувени велики војсковођа османске царевине из 19 века Омер паша Латас, само да би избегао кривичну одговорност побегао у османску царевину из Аустрије и прихватио ислам. И не само да није изручен него је постао један од најмоћнијих људи империје²⁰. Тек 1869. године османски закон

¹⁹ Исто, стр. 299.

²⁰ *Војна енциклопедија*, том 5. исто, стр.19.

о националности је дефинисао да је муслиман који није држављанин странац²¹. Али то није једнодушно прухваћено.

Исламска држава се ствара после победе људи који се руководе исламском идеологијом. Али како смо рекли право претходи држави. Један други предавач Исламског теолошког факултета у Сарајеву, Ибрахим Џанановић, о томе вели: „Шеријатско право, односно фикх, јесте вјерско право утемељено на главним вјерским изворима и има универзални карактер, што ће рећи да се примјењује на муслимане без просторних и временских ограничења“.²² Значи да би муслиман свуда морао да живи по верским правилима шеријата, али ако нема исламске државе, он то не може да оствари. Зато му та држава треба и он је грчевито брани. Најбољи пример како се за ту идеју бори и шта њен губитак значи за муслимана, јесте случај Алихоџе из романа „На Дрини ћуприја“, док чита проглас аустро-угарских власти о окупацији БиХ: „Хоџа је читао испрекидано, реченицу по реченицу, није разумео сваку реч, али му је свака задавала бол, и то неки нарочити бол, посве одвојен од оних болова које је осећао у рањеном уху, у глави и у крстима. Тек сада, од ових речи «царских ријечи» одједном му је било јасно да је свршено са њим, са свима његовим, и свиме што је њихово, свршено једном заувек, али на неки чудан начин: очи гледају, уста говоре, човек траје, али живота, правог живота више нема. Туђи цар је положио руку на њих и туђа вера завладала. То излази јасно из ових крупних речи и нејасних порука, и још јасније из овог оловног бола у грудима који је љући и тежи него икакав људски бол који се може замислити и ни хиљаде онаквих будала као што је Осман Караманлија не могу ту ништа променити“.²³ Овај пример најбоље показује како је један муслиман, који зна шта су прописи шеријата, доживео да се на исламској земљи успостави неисламска власт и да мора да слуша и гледа, све оно што му шеријат брани. Тако се из примера Алихоџиног доживљаја окупације БиХ од стране Беча најбоље види степен везаности муслимана за исламски политички поредак и схвата цео тај проблем много боље него после читања навода из пера Џанановића. Слободно би се могло рећи да би сваки студент много пре тај феномен схватио читајући Андрића него сувопарну исламску литературу. Чим је

²¹ Жорж Корм, *Мултиконфесионалне заједнице*, Свјетлост, Сарајево, 1977. стр. 176.

²² Ибрахим Џанановић, *Џитихад у прва четири стољећа ислама*, издање Исламског теолошког факултета у Сарајеву, књига 2, 1986. стр. 11. О нијансама у сунитском и шитском схватању државе погледати Рупак Моhebали, "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume3_no1/pupak.pdf" \t "_blank" *Политикологија религије* бр1/2009. Година 3. Доступно и на "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume3_no1/pupak.pdf" (2.9.2011.)

²³ Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*, Београд, 1967, стр. 131.

дошла Аустро-Угарска, нема више султановог суверенитета, нема доминације ислама над римокатолицизмом, ако не рачунамо очуване земљишне односе. А највеће понижење које је Алихоца доживео, можда је оно кад га од понижавајућег положаја са ухом прикованим за дирек ослобађа војник са црвеним крстом на руци. Андрић то описује овако: „Тек када је стигао један болничар, нађоше клешта, пажљиво извукоше ексер, један од оних којим се коњи поткивају, и ослободише Алихоцу. Толико је био укрупњен и преморен да је клонуо на басамаче, једнако стењући и јечећи. Онај болничар му је мазао рањено ухо неком течносту која је пекла. Кроз сузе Хоца је као у необичном сну, гледао на војничковој левој мишици белу, широку траку и на њој велики правилан крст од црвеног платна. Само у грозници могу да се виде таква гадна и страшна сновиђења. Тај крст му је пливао и поигравао у сузама и, као огромно привиђење, заклањао му цео видик“.²⁴ Да је било исламске државе то му се никада не би десило. Овако Алихоца мора да гледа у крст и не сме ништа да каже.

Колико је држава била неодвојиви део вере и како муслимани нису могли да замисле да је њихова заједница ишта друго него ли државна најбоље се види кроз став недавно умрлог босанског политичара Адила Зулфикарпашића(1921-2008.). Зулфикарпашић је себе представљао као модерног либералног интелектуалца и таквим су га прихватили многи савременици. А погледајмо како се он ,који се здушно борио за стварање бошњачке нације, односи према османској држави која би морала да буде страна ако је етнички турска. Он каже „Познато је да је на овим просторима до Балканских ратова била Турска држава... **То је била наша држава.** Држава која је испуњавала наше интересе... Дакле, ми смо своју еманципацију, свој просперитет, своју будућност везивали за ту турску државу и настојали да је ојачамо... Кад се Турска империја повукла... Срби су у дубини душе остали наши противници, рушитељи наше земље...“²⁵. Дакле он у име муслимана и обраћајући се муслиманима, којима је матерњи језик српски без икакве дилеме државу коју сви данас виде као Турску представља као државу муслимана српског језика. Како је то могуће питао би се свако? Одговор је у исламској вери и њеном интегралном делу теорији државе.

Колико је Андрић тога био свестан и колико је пластично приказао својим читаоцима, којих је небројено више него читалаца сувопарне државно-правне теорије, најбоље показује следећи цитат из романа " На Дрини ћуприја" кад говори о реаговању босанских

²⁴ Исто, стр. 129.

²⁵ *Став*, Нови Сад, 21. II 1992, стр. 21.

муслимана на Први српски устанак. Описујући како устаници пале окупаторске објекте, Андрић вели: „Ови трептави и неједнаки огњевии растурени на мрачној позадини летње ноћи у којој се изједначује небо са планином, изгледали су Србима као неко ново сазвежђе из кога су појудно читали смеле наговести и стрепећи гатали судбину и догађаје који долазе. За Турке су то били први таласи неког ватреног мора, које се шири тамо по Србији и које, ево, заплъускује и планине и косе изнад касаве. У тим летњим ноћима жеље и молитве и једних и других кретале су се око тих ватара, само у опречним правцима. Срби су молили бога да тај спасоносни пламен, који је истоветан са оним који они одувек носе и брижљиво скривају у души, прошири и овамо на наша брда, а Турци су молили бога да га заустави, сузбије и погаси како би се осујетиле превратничке намере неверника и завладао опет стари ред и добри мир праве вере“.²⁶ Андрићеве речи јасно показују да за муслимане тај рат и пошаста које он носи јесу повреда вере. Дакле руши се суверенитет државе, нешто што је њен основни атрибут. Али за вернике муслимане тај атрибут је сама вера, ислам. И поновна успостава правног поретка чији је центар у рукама султана у Цариграду за вернике није никакав државно-правни акт, него сама вера ислам.

Или рецимо кад у роману „Омерпаша Латас“ описује како босански муслимани доживљавају његову војску и зашто јој се супротстављају: „Табори анадолског низама и одреди арбанашких плаћеника које је водио Омерпаша на Босну уносили су у земљу и народ клице немира који се неће моћи зауставити тамо где би хтели они који ту војску шаљу. То је војска којој се нико не може радовати и коју нико у Босни не сматра својом. Све живо осећа само њене штетне и опаке последице. Беговат види у њој не само непријатеља својих интереса него слепо и подмукло оруђе **против турске вере и државе. Такво је виђење и расположење и осталих муслимана, јер у томе нема много разлике између непосредно угрожених феудалаца и обичних грађана и градске сиротиње...** Међу страхотама које су се причале о сераскеру Омерпаши и његовој војсци била је и вест о читавом једном одреду странаца хришћана или Јевреја који носе низамске униформе и имају муслиманска имена, али су неверници и подмукли непријатељи свега што је муслиманско.“²⁷

То што мисле о војсци мисле и о њеном команданту. „А што је главно и најтеже, на челу целокупне војске која је дошла да Босну кажњава и умирује, стајао је командант који је и сам пребег и потурица, главни и највећи муртатин (вероодступник прим. М. Ј.). И да чудо буде

²⁶ На Дрини ћуприја, Београд, 1967, стр. 87.

²⁷ Иво Андрић, *Омерпаша Латас*, сабрана дјела, Сарајево, 1981. стр. 38

потпуно, он је имао назив сераскера и долазио је са султановим ферманом и неограниченим овлашћенима...Тако је тај муртад-табор (табор вероодступника), који није био нарочито велик ни јак бројем ни утицајем, растао у машти домаћег муслиманског света и добијао паклени изглед и фантастичне размере читаве непријатељске армије која се, преобучена, подмукло увлачи у ову злосрећну и упуштenu *царску* земљу. И то, на жалост, о царском трошку, са царским знањем и пристанком, **а против највернијих поданика и најтврђих Турака у Царевини**²⁸. Али посебно је важно да, не само да су они најтврђи, него су једини прави „Турци“ и само они могу да одбране идеју „турске државе“. О томе Андрић каже, описујући скуп бегова: „После јела Тузла паша је затражио да се прочита порука делегата којег су прваци са Крајине били послали у Цариград да тамо на извору испита шта влада намерава стварно да предузме против Босне и побуњених муслимана. У препису писма, које је стигло Крајишницима мало пре Омерпашина доласка, и које сада умножено кружи по земљи, он шаље црне поруке. И завршава овако:” На ноге јунаци! Ја сам турског дина (вере прим. М.Ј.) тражио од Новог Пазара па до Стамбола, **и нигдје га нема до у Босни**. Био сам у Стамболу. Ни тамо га више нема. Ту ми рече један шех: (поглавар дервишког реда), Иди синко у Босну! Тамо је отишао Омерица и хоће да вас каури. (преведе на хришћанство прим. М.Ј.) Од њега треба да тражите дина, али не ријечима, већ овако: прекоштуца нишанећи“²⁹. На крају је о Омеру, бег Фидахић рекао „Ех бели (сигурно прим. М.Ј.), **нема на њему за драм Турчина**“³⁰.

Има ли икакве разлике у смислу онога што каже Андрић и другога које изговара Зулфикарпашић? Нама изгледа да смо доказали да нема. Босански муслимани како видимо себе доживљавају као браниоце исламског правног поретка и на њему формиране државе. И то браниоце и од самог султана, који је по њиховом схватању и сам суштински напустио ислам, мада се формално представља као муслиман и бранилац исламске државе. Јер да није и сам постао муртатин(вероодступник) зар би на њих, најверније "Турке" тј. нагорљивије муслимане слао лажну исламску војску. Поготову што се њихова побуна против централне власти сводила на њихово дубоко уверење да су све реформе које они нису хтели да прихвате свде на неисламске, због којих би их на судњем дану чекао пакао.

Из случаја Алихоце види се степен везаности за Османско царство које одлази, а цитат Зулфикарпашића показује да су они ту

²⁸ Исто, стр. 41.

²⁹ Исто, стр. 34.

³⁰ Исто, стр. 35.

државу доживљавали као своју. Зулфикарпашић користи израз турска држава. За њега тај термин има јасно и прецизно значење, али за нашег слабо информисаног читаоца то може да значи нешто друго. Па стога овде цитирамо муслиманског аутора Хасана Кафију Прушћака (1544-1616.). Овај аутор је важан из два разлога. Први је тај што је он, сам за себе, изнео да је његов прадеда Јаков прешао на ислам у време освајања Босне, а други зато што важи за једног од важнијих личности у културној историји БиХ муслимана.³¹ Из његовог дела види се колико је припадност исламу, убила било какву везу са њему познатом чињеницом да му је прадеда био хришћанин и да је Босна освојена и уништена као независна држава од људи које он прихвата као своју браћу и бори се са њима за очување власти из Цариграда, што подразумева да се Босна никада више не уздигне као независна држава и све то само у име исламске државно-правне и политичке теорије. Сам Прушћак вели да је његов прадеда Јаков живео као хришћанин у месту Прусац и „тада га је узвишени Алах, који је опростив, упутио на прави пут, па је примио ислам у вријеме доласка Абу ал Фатха да заузме Прусац.“³² Значи акт пристајања уз непријатеља своје земље! Јер, ваљда није спорно да је османски султан Мехмед ел Фатих, о коме се ради, силом дошао и покорио Босну, а за њега, тј. Прушћака, то је само прелазак на прави пут тј. на праву веру. Зато није чудо што он, пишући о Османском царству ту државу назива „домовином спаса“, ³³ затим *dar al islamom*- земљом ислама,³⁴ затим *dar as salam*- земљом мира.³⁵ Прушћак јасно говори како су Прушћани муслимани ратовали у редовима османске војске.³⁶ То јасно показује степен идентификације са том државом и разлоге за то. Он и сви муслимани се идентификују са османским царством јер је то форма у којој они себе остварују као муслимане. Зато није чудо што Алихоца тугује када види окупаторски проглас. Сличан је случај када Андрић приказује реаговање муслимана на промену граница после Балканских ратова и италијанских операција у Либији: „На капију долазе варошке аге и ефендије, озбиљни и наоко равнодушни, да чују новинске вести о турско-италијанском рату у Триполису. Лакомо слушају шта се пише по новинама о младом и јуначком мајору Енвербегу, који бије Италијане и **брани султанову земљу као да је потомак Соколовића**“.³⁷ После тога мењају се

³¹ Омер Накићевећ, *Хасан Кафија Прушћак, пионир арапско-исламских знаности у БиХ*, Сарајево, 1977, стр. 13.

³² Исто, стр. 13.

³³ Исто, стр. 68.

³⁴ Исто, стр. 71.

³⁵ Исто, стр. 70.

³⁶ Исто, стр. 24.

³⁷ Иво Андрић, *На дрини ћуприја*, исто, стр. 250.

границе јер је османско царство изгубило Први балкански рат. Андрић то описује на следећи начин „Ни у сновима се не помичу границе тако брзо и тако лако... Све што је дремало у људима... сад је одједном оживело... На капији седе дању потиштени варошки муслимани, старији људи, по десетак њих око једног младића који им чита новине, тумачи стране изразе и необична имена и објашњава географију

- Ко ме би допао Ушћуп?- пита један старац, привидно равнодушно, младића који чита.

- Србији.

- Ух!

- А чији је Селаник?

- Грчки.

- Ух! Ух!

- А Једрене?- пита други тихо.

- Бугарско, белћим.

- Ух! Ух! Ух!

Нису то гласна ни жаловита отхукивања, као код жена и слабића, него мукли дубоки уздаси, који се губе заједно са дувански димом... Многи од тих старца је прешао седамдесету. У њиховом детињству турска власт се пружала од Лике и Кордуна па до Стамбола, а од Стамбола све до неодређених пустињских граница далеког и непроходног Арабистана (**А Турска власт то је велика, недељива и неуништива заједница Мухамедове вере, сав онај део земног шара где езан учи**). Они то добро памте, али памте и то како се после, у току њиховог живота, турска власт повлачила из Србије, па из Босне у Санџак. И сада, ево су доживели да је та власт као нека фантастична морска осека одједном отпласнула и повукла се негде у недоглед, а они су остали овде, као водно биље на копну, преварени и угрожени, препуштени сами себи и својој злој судбини. **Све је божје давање и све је то, несумњиво, обухваћено одредбама божјег промисла**, али је тешко човеку да схвати све ово, дах му стаје и свест се мути, а једнако осећа и како границе које би требало да су трајне и чврсте постају течне и променљиве, померају се, удаљују, и губе као ћудљиви пролетњи потоци“.³⁸

Овај опис Иве Андрића хируршки тачно описује како и шта за муслимана верника из Босне, а то иначе важи за све муслимане било

³⁸ Исто, стр. 254.

које националности, значи појам исламска држава. Турска власт, то се јасно види, није никаква власт етничких Турака, то је простор где се езан учи тј. где се позива на муслиманску молитву. А то се односи на вернике а не на етничке Турке. Према томе то се односи на верску заједницу, а власт на државу. Андрић сасвим прецизно описује да су те две ствари неодвојиве тј. власт и вера. То се сасвим јасно види из чињенице да са одласком турске власти у Босни није престао да се учи езан. Напротив! Резултате тога видимо данас. Али учење езана без власти, која би томе дала и политички легитимитет, чини да ни муслимани који уче такав езан нису муслимани у правом смислу те речи и опомиње их да се за такав поредак боре, јер ће иначе бити кажњени, јер се нису борили онако како муслиман треба да се бори. О томе Кур'ан вели: „О вјерници, када се с невјерницима сукобите, а њих наступа много, леђа им не окрећите, онај ко им тада окрене леђа- осим оног који се повуче са намјером да се поново бори, или другој чети приступи вратиће се натоварен Аллаховом срџбом, пребивалиште његово биће цехенем, а ужасно је он боравиште“.³⁹ Посебно је важно да оствараивање ислама као религије подразумева да тамо где су муслимани мањина у неисламској држави они морају да се боре да се поред обреда које врше, примењује и исламски правни поредак. Иначе, како нам вели цитат из „Таквима“ нема ислама, а они нису муслимани. Али је још важније да тамо где је некад ислам владао, па се стицајем околности повукао, муслимани се морају борити да се исламски правни поредак врати. Тачније да се успостави поново исламска држава. Значи ако муслимани постану поданици неке друге државе морају учинити све да њен правни поредак укину. О томе нам сасвим јасно говори службени представник ислама у социјалистичкој републици БиХ, мешихат односно старешинство Исламске заједнице. Као доказ у том смислу наводимо интервју који је службеном листу ИЗ „Препород“ дао генерални секретар „Светске исламске лиге“ познатије под именом „Рабита“. Он каже: „Ислам у бити представља јединство вјере и државе. Сви досадашњи друштвено-повјесни системи које је ислам развијао... су попадали када је пао хилафет, када је пала јединствена исламска држава. Прва дужност и задатак данашње улеме, јесте да поврати и обнови ове исламске друштвене институције“.⁴⁰ Према томе ако „Препород“, орган врховног старешинства ИЗ у БиХ, вели да је први задатак свештенства, не да се моли Богу, већ да се бори за обнову јединствене светске исламске државе, не видим зашто им не бисмо поверовали? То исто каже и политички вођа БиХ муслимана Алија Изетбеговић, у својој књизи: „У једној од теза за исламски поредак данашњице навели смо да је природна функција исламског поретка

³⁹ Кур'ан, VIII, 15, 16.

⁴⁰ Препород, 15. VIII 1991, стр. 12-13.

тежња за окупљањем свих муслимана и муслиманских заједница у свијету. У данашњим приликама ова тежња значи борбу за стварање велике исламске федерације од Марока до Индонезије, од тропске Африке до централне Азије⁴¹.

Због тих ставова Алија Изетбеговић је завршио у затвору. Па је сасвим јасно да је ИЗ избегавала да у својој делатности под комунистичким режимом говори о томе и своје активности сводила на класичне верске активности. Свакодневна богослужења, сахране итд. Али чим је централна власт ослабила и у Босни на власт дошле националне и верске странке, није оклевала ни моменат, да потврди то што је Изетбеговић писао. Секуларна држава која је у БИХ изграђивана од краја Другог светског рата је за муслимане била неприхватљива.⁴²

Колико је то требало знати видимо сада када је због тога избио рат који је однео велике жртве и још се није сасвим завршио. Требало је упозоравати на то. Али о томе, скоро нико од политичара нити од научника, није много говорио. Али је говорио Андрић. Онај ко је читао његова дела могао је видети да је он давно пре тога опомињао шта ће се десити у Босни. Посебно је карактеристична у том смислу приповетка "Труп". У тој приповеци Андрић описује занимљиву историју Челеби-Хафиза, који је доживео да га његова робиња осакати и да живи без руку и ногу, без очију, усница и носа, као труп и да *опет буде господар*, бар својим слугама, које облећу око њега. Описујући тај "Труп" Андрић кроз речи либанског хришћанина вели: „Јесте, каже, такав ти је Турчин. Исјецци га на комаде, сваки комадић тијела му опет живи за себе. И последњи грам меса миче се исто онако и гамиже у истом смјеру у коме би се жив и читав Турчин кретао. А крштен човјек је као срча: куцнеш га на једно мјесто, а он прсне у комаде, и нема му лијека ни поправка“.⁴³ Ова Андрићева оцена која се односи на муслимане, односно на делове који су отпали од заједнице, показала се као апсолутна тачна на босанском примеру.

Остављени од султана и халифа, суочени са колонизовањем исламског света и пропашћу османског царства после Првог светског рата, никако нису заборавили да исламска вера захтева од њих да се на

⁴¹ Алија Изетбеговић, *Исламска декларација*, Сарајево, 1990. Стр. 46.

⁴² О односу секуларизма и религије погледати Katie Anders, "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume3_no1/katie%20anders.pdf" \t "_blank" *Политикологија религије*, бр.1/2009, Година 3, Доступно и на "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume3_no1/katie%20anders.pdf" (3.9.2011.)

⁴³ Иво Андрић, *Жељ*, Београд, 1967, стр. 147.

све могуће начине боре за стварање исламске државе.⁴⁴ Већина босанских муслимани је зато прихватила идеју да је исламска држава фундамент ислама и да демократију треба заменити таквом политичкоим зајединицом.⁴⁵ Као доказ наводимо да је огромна већина муслимана на првим вишестраначким и већини избора после рата гласала за политички пројекат Алије Изетбеговића. Тај пројекат је описан у његовом животном делу "Исламској декларацији" коју смо горе цитирали. И резултат тога је рат 1992-1995, и садашњи политички систем у БиХ.

За сам крај текста ваља истаћи да је Андрић својом сликом Босне за време османске владавине дао изванредан пример изградње, одржавања и пропадања исламске државе. При томе је показао, без многог коришћења политиколошких и државно-правних термина да изванредно познаје исламско државно-правно и политичко учење. Тако је својим делом дао невероватан број важних информација које могу помоћи правницима, политиколозима и свима који се теоријом државе баве да схвате праву природу исламске државе. А без ње није могуће разумети савремену државно-правну теорију и праксу нити савремени свет.

Библиографија:

-Алија Изетбеговић, *Исламска декларација*, Сарајево, 1990.

- Aneela Sultana,
"http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume2_no1/02_aneela_sultana.pdf" \t " blank", *Политикологија религије*, бр.1/2008, Година 2.

-Aneela Sultana,
"http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volum

⁴⁴ Погледати о томе студију Мирољуб Јевтић, *Од исламске декларације до верског рата у БиХ*, I издање Београд, 1993, II издање Прњавор, 1995.

⁴⁵ О односу фундаментализма и демократије погледати у Luca Ozzano, "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume3_no1/luca%20ozzano.pdf" \t " blank", *Политикологија религије*, бр.1/2009. Година 3. Доступно и на "http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume3_no1/luca%20ozzano.pdf" (4.09.2011.)

e3_no1/aneela%20sultana.pdf" \t "_blank" ,*Политикологија религије* бр.1/2009, Година 3.

-*Војна енциклопедија*, том 9, Београд, 1975.

-Драган Новаковић,

"http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/srpski/godina2_broj1/07_dragan_novakovic.pdf" \t "_blank" , *Политикологија религије* бр.1/2008, Година 2.

-Enes Durmišević, Officials specialized in shari'ah law during the Austro-Hungarian period in Bosnia and Herzegovina (1878-1918), *Анали правног факултета у Београду* (у даљем тексту *Анали*), бр.3/2010. Волуме 58.

--Жорж Корм, *Мултиконфесионалоне зајендице*, Свјетлост, Сарајево, 1977.

-Ибрахим Цанановић, *Иџтихад у прва четири стољећа ислама*, издање Исламског теолошког факултета у Сарајеву, књига 2, 1986.

--Иво Андрић, *Жеђ*, Београд, 1967.

-Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*, Београд, 1967.

Иво Андрић, *Омерпаши Латас*, сабрана дјела, Сарајево, 1981.

-Иво Андрић, *Травничка хроника*, Београд, 1967.

-John Rex,

"http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume1_no1/Secular%20substitutes%20for%20religion%20in%20the%20modern%20world.pdf" \t "_blank" , *Политикологија религије* бр.1/2007. Година 1.

-Katie Anders,

"http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume3_no1/katie%20anders.pdf" \t "_blank" , *Политикологија религије*, бр.1/2009, Година 3.

-*Кур'ан*, Превод Бесима Коркута, издање ИЗ БИХ, 1984.

Luca Ozzano,

"http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume3_no1/luca%20ozzano.pdf" \t "_blank" , *Политикологија религије*, бр.1/2009. Година 3.

-*Љиљан*, Сарајево

-Мирољуб, Јевтић *Од исламске декларације до верског рата у БиХ*, I издање Београд, 1993, II издање

Прњавор, 1995.

- Мирољуб Јевтић, Political Science and Religion, *Политикологијаа религије*, бр.1/2007, Година 1.
- Мирољуб Јевтић, *Политикологија религије*, Центар за проучавање религије и верску толеранцију, 2009.
- Мирољуб Јевтић, *Савремени михад као рат*, Никола Пашић, Београд, 3 издање, 2001.
- Мирољуб Јевтић, Ханефијски фикх и модерна српска правна историја, *Анали правног факултета у Београду* бр.2/2007, Година 55.
- Омер Накићевих, *Хасан Кафија Пруићак, пионер арапско-исламских знаности у БиХ*, Сарајево, 1977.
- Ћупак Моhebali,
"http://www.politicsandreligionjournal.com/images/pdf_files/engleski/volume3_no1/рупак.pdf" \t "_blank" *Политикологија религије* бр1/2009. Год. 3.
- Препород*, орган ИЗ БИХ, Сарајево
- Ћејјид Кутб, *Ла илахе иллаллах начин живота, Таквим* 1994, Мешихат (старешинство прим М.Ј.) исламске заједнице Нови Пазар
- Слободан Јовановић, *Држава*, књига 1 и 2, Београд, 1936.
- *Став*, Нови Сад
- Фикрет Карчић, *Шеријатски судови у Југославији 1918-1941*, Сарајево 1986.

Prof. Dr Miroljub Jevtić,
Faculty of Political Science,
Belgrade

ISLAMIC CONCEPT OF LAW AND STATE IN WRITING OF IVO ANDRIC

Understanding of modern countries and their legal systems would be incomplete without acquaintance of Islamic public law and political theory. First of all, because Muslims make up more than one billion inhabitants of our planet, and because almost all the Muslim countries enforce, at least partially, traditional Islamic legal norms in the modern legal system. In this text the Islamic theory of state and law is presented through the works of Serbian Nobel laureate Ivo Andric. Andric, by representing the human destinies and the circumstances in which they lived in Bosnia during the Ottoman period, was in very accurate and understandable way represented an Islamic theory of state and law.

Key words: *Ivo Andrić, Islam, Islamic state, Sharia, Political theory, Bosnia and Herzegovina, politology of religion*